

KİM DEMİŞ BİLİMDE MEYVE VEREN AĞAÇ TAŞLANIR DİYE! :))

Umut Toprak

Bu söz bize ait sanılır ama yalnız değiliz.

“Meyve veren ağaç taşlanır” fikri, insanlığın farklı kültürlerinde, farklı dillerle ama aynı açıklıkla dile getirilmiştir. Çünkü anlattığı şey yerel değil, insani bir reflekstir.

Arap kültüründe aynı düşünce, bizdekine çok benzer bir atasözü olarak karşımıza çıkar.

Üretenin hedef hâline gelmesi, meyve veren ağacın taşlanmasıyla anlatılır.

Latin dünyasında da benzer bir vurgu vardır.

İngilizcede imge değişir ama anlam aynıdır: **“En uzun gelincik koparılır.”**

Japon kültürü daha keskindir: **“Çıkan çivi çekiç yer.”**

Kültürler değişir, imgeler değişir; ama mesaj aynıdır.

Üreten, yükselen, fark edilen kişi yalnızca takdir edilmez. Aynı zamanda hedef olur.

NEDEN TAŞ ATILIR?

Çünkü meyve sadece bir sonuç değildir.

Meyve karşılaştırma yaratır.

Birinin ürettiği anda, başkalarının üretmedikleri görünür hâle gelir.

İşte taş tam burada ortaya çıkar.

Bu en acı noktadır. Çünkü taş çoğu zaman meyveye değil, “**aynaya**” atılır. Yani taş, meyveyi düşürmek için değil; “**aynayı**” kırmak için atılır.

KIRILAN AYNA MESELESİ...

Şimdi diyeceksiniz “**ayna**” da nereden çıktı? Açıklayayım. Üretken biri, başkalarına şunu hatırlatır:

Ertelenmiş hayaller...

Yarım kalmış projeler...

Bahaneler...

Üretken insan sadece meyve vermez; çevresine bir yansıma bırakır. O “**aynada**” herkes kendini görür. Kimisi olabileceği hâli, kimisi olmayı ertelediği hâli, kimisi de çoktan vazgeçtiği hayaliyle yüzleşir.

Ayna kırıldığında gerçek ortadan kalkmaz.

Sadece parçalanır.

Her parça gerçeğin küçük bir kısmını yansıtır ve artık kimse bütünü görmek zorunda değildir. Kırık aynalar rahatlatıcıdır; sorumluluğu dağıtır, yüzleşmeyi erteler.

Taş atanların istediği tam olarak budur.

Meyveyi yok etmek değildir aslında amaç. Gerçeği parçalamaktır.

Bütünü gösteren aynayı kırmak.

Çünkü sağlam bir ayna karşısında kimse mazeret üretmez.

TAŞ ATANLARA KÖTÜ HABER!

Bilimin doğası burada acımasızdır.

Ayna kırılabilir, ama yansıma yok olmaz.

Üretim sürdükçe yeni aynalar ortaya çıkar.

Her yeni ayna, kırılanın neden kırıldığını daha net gösterir.

İşte bu yüzden taş atmak geçici bir rahatlamadır.

Aynayı kırmak mümkündür.

Ama gerçeği susturmak mümkün değildir.

MESELE AHLAK MI FITRAT MI DNA MI YOKSA EĞİTİMSİZLİK Mİ?

Bu davranışı sadece bireysel ahlaka bağlamak kolaydır ama yanlıştır.

Mesele fitrat da değildir.

Mesele DNA hiç değildir.

Mesele eğitimsizlik de değildir.

Mesele yüzleşememektir.

İnsan, kendi potansiyeliyle yüzleşmek yerine başkasının başarısını törpülemeyi seçtiğinde taş atar. Bu refleks her toplumda vardır. Medeniyet ise tam burada başlar: **Taş atma dürtüsünü dizginleyebilen sistemler kurabilmekte.**

BİLİMDE TAŞ NEDEN DAHA TEHLİKELİDİR?

Çünkü bilim zincirleme ilerler.

Bir bilim insanını engellediğinizde sadece onu durdurmazsınız.

Onun yetiştireceği öğrencileri, açacağı yolları, doğuracağı fikirleri de durdurursunuz.

Bilimde atılan taş, gecikmeli bir yıkım yaratır.

Daha da kötüsü, bilimde taş nadiren açık atılır.

Çoğu zaman usulle, nezaketle ve makuliyet kılıfıyla gelir.

BİLİMDE TAŞ ATMA YÖNTEMLERİ!

Hakemlik yoluyla.

Açık ret yoktur. Muğlak cümleler vardır. Katkı net değil, yenilik sınırlı, kapsam dar. Amaç düzeltmek değil, yormaktır.

Geciktirme.

Aylarca bekleyen makaleler, sürekli revizyona dönen projeler. Resmen reddedilmezsiniz ama ilerleyemezsiniz. Meyve dalda çürür.

Görünmez kılma.

Davet gelmez. Panel listesinde adınız yoktur. Ya da tam da en iyi olduğunuz alanda davetli konuşmacı olmazsınız. Program açıklanır ve siz orada değilsinizdir. Kimse istemiyoruz demez. Ama kapı açılmaz. Bölümdeki genç akademisyen, doğrudan sizin uzmanlık alanınızda proje verir; sizi davet etmez. Hatta siz tanıştırdıklarınızla proje yapar; teklif onlara gider.

Çifte standart.

Aynı yöntem başkasında sorun olmazken sizde ciddi metodolojik problem olur.

Başarayı küçültme.

Zaten herkes yapıyor. Çok da yeni değil. Biraz şans.

Atıf vermeme.

Çalışmanız kullanılır ama adınız anılmaz. Görünürlük yavaş yavaş kesilir.

Bürokratik küçültme.

Randevu verilmez. Bekletilirsiniz. Zamanınız değersizleştirilir.

İtibarsızlaştırma, iftira, dedikodu.

Somut suçlama yoktur ama ima vardır. Resmî değildir ama dolaşır. Kimse sahiplenmez ama herkes bilir.

Sessiz çoğunluk.

Biri taş atar, diğerleri susar. Taş böylece meşrulaşır.

Bilimde taş elden atılmaz.

Prosedürden atılır.

En tehlikelisi de budur.

PEKİ ÇÖZÜM VAR MI?

Evet.

Ama çözüm insanları değiştirmek değildir.

Çözüm, taş atmayı sonuçsuz bırakmaktır.

Şeffaf değerlendirme kriterleri, gerekçeli kararlar ve izlenebilir süreçler taşı havada düşürür.

Eleştirinin yazılı, imzalı ve karşılık hakkı olan bir mekanizma hâline gelmesi taşı araca

dönüştürür. Genç bilim insanlarına hata yapma güvenliği sağlamak taşın hedefini boşa çıkarır.

Statüyü geçmiş başarıya değil, sürekli üretime bağlamak taş atmanın anlamını yok eder.

Ve belki de en zor ama en etkili adım şudur:

Taş atanla kavgı etmek ama ona eşlik de etmek.

SON SÖZ

Medeniyet, taş atanların yokluğu değildir.

Medeniyet, atılan taşın sonunda aynayı kıramamasıdır.

Belki de sonunda hepimize gereken şey,

başkasına atılacak bir taş değil;

önümüze koyacağımız sağlam bir aynadır.

Çünkü bilim aynaya bakarak ilerler.

Ve bugün bilim insanına en çok gereken şey,

her gün kendine bakabilme cesaretidir.